

# Naar een stimulerend kunstopdrachtenbeleid voor de publieke ruimte in Vlaanderen



## aanbevelingen voor beleid en praktijk

### Aanbevelingen voor het beleid

- 1** Erken de waarde van kunst voor de leefomgeving in Vlaanderen
- 2** Stimuleer bij opdrachtgevers het out of the box denken en multidisciplinair samenwerken rond maatschappelijke kwesties in het openbaar domein
- 3** Zet in op het delen en uitwisselen van kennis over kunst in opdracht in de publieke ruimte via (inter)nationale en beleidsdomeinoverschrijdende samenwerkingen en het faciliteren van een kennisnetwerk
- 4** Investeer in beleidsinstrumenten ter ondersteuning van een sterk professioneel kader voor kunst in opdracht in de publieke ruimte

### Aanbevelingen voor de praktijk

- 1** Erken de complexiteit van (kunst in) de publieke ruimte
- 2** Maatwerk en verantwoordelijkheid als sleutels voor een geslaagde kunstopdracht
- 3** Zet in op de potentie van kunst en kunstenaars in een opdrachtcontext op basis van een duidelijke motivatie
- 4** Schakel expertise in en bewaar de regie over het samenspel van diverse rollen



In januari 2014 lanceerde de Vlaamse overheid een oproep voor pilootprojecten kunst in opdracht. Onder het motto 'Meer dan object' werden opdrachtgevers en kunstenaars uitgedaagd om nieuwe, eigentijdse pistes te ontwikkelen rond kunst in opdracht voor de publieke ruimte. De selectie van de projecten en de begeleiding ervan gebeurde door een stuurgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers van de initiatiefnemers (Kunstenpunt, het Team Vlaams Bouwmeester en het Departement Cultuur, Jeugd en Media) en drie externe deskundigen.

De stuurgroep selecteerde vijf opdrachtgevers, die het engagement aangingen om samen met de stuurgroep de eigen positie en motivatie als opdrachtgever, maar ook de context waaraan ze hun opdracht wilden verbinden, grondig te analyseren en te bevragen, en hierrond een visie te ontwikkelen. Bij de keuze van de kunstenaars toonden de opdrachtgevers aandacht voor de complexiteit van de publieke ruimte, voor de vele maatschappelijke kwesties die er samenkomen en voor de diversiteit aan hedendaagse kunstvormen. Elke opdrachtgever maakte graag gebruik van de professionele ondersteuning door experts en bemiddelaars, die hun in de verschillende fasen van hun traject werd aangereikt en de dialoog tussen de betrokkenen kneedde op maat van timing en noden in het proces. Door alle stappen in het realisatieproces van de vijf geselecteerde pilootprojecten te documenteren en te delen, werd ook kennis opgebouwd bij alle betrokken actoren.

Het vierjarige begeleidingstraject — twee van de vijf kunst opdrachten, in Aalst en in Genk, zijn inmiddels volledig gerealiseerd — heeft de stuurgroep gesterkt in de overtuiging dat kunst kan bijdragen aan de kwaliteit van onze leefomgeving. Artistieke ingrepen kunnen de publieke ruimte opladen met betekenis, en laten ook burgers die zelden of nooit op eigen initiatief in aanraking komen met kunst, delen in de kunstbeleving. De ontwikkeling van een hedendaagse visie op en aanpak van kunst in de publieke ruimte belangt dus iedereen aan. Permanente visievorming en praktijkontwikkeling zijn ook noodzakelijk, gezien de veranderingen op het vlak van samenleven en wonen, de transities rond energie en klimaat en de transformaties van het openbaar domein. De Vlaamse en lokale administraties samen met actoren zoals experts, bemiddelaars en kunstenaars, dragen hier een bijzondere verantwoordelijkheid, over de legislaturen heen.

**Vanuit de rijke ervaring met de vijf piloottrajecten wenst de stuurgroep acht aanbevelingen te formuleren voor beleidsmakers en opdrachtgevers. De verwachting hierbij is dat deze aanbevelingen zowel op Vlaams als op lokaal niveau op korte en lange termijn zullen leiden tot concrete acties voor en door beleid en praktijk. De erkenning van het maatschappelijk belang van kunst in de publieke ruimte waarin elke burger zich dagelijks beweegt, veronderstelt een professionele aanpak van kunst opdrachten en een stimulerend kunst opdrachtenbeleid.**

4

# Aanbevelingen voor het beleid

Op vele plaatsen in Vlaanderen worden kunstopdrachten gerealiseerd. De aanpak en eindproducten zijn zeer wisselend van kwaliteit. Kunst in opdracht voor de publieke ruimte is zelden de corebusiness van de initiatiefnemers. De expertise en kennis bestaan, maar zijn erg versnipperd. Kunst in opdracht voor de publieke ruimte is als jonge beleidsmaterie dan ook niet verbonden met een homogeen veld van actoren, maar slaat een brug tussen het artistieke veld enerzijds en een brede waaier van maatschappelijke actoren met uiteenlopende verwachtingen en verplichtingen anderzijds. Indien de Pilotprojecten een standaard willen zijn voor de kwaliteit van toekomstige projecten, dan is het noodzakelijk om zowel op Vlaams als op lokaal niveau duidelijker beleidskaders uit te werken voor potentiële opdrachtgevers. De stuurgroep reikt hierbij graag volgende aandachtspunten aan.

# Erken de waarde van kunst voor de leefomgeving in Vlaanderen

## **Kunst in de publieke ruimte is zo oud als de straat en altijd nieuw**

Het aanbrengen van cultureel-artistieke tekens in de publieke ruimte door overheden en bewoners is van alle tijden. Deze tekens getuigen van een cultureel bewustzijn, van zorg voor de gemeenschap en voor de gedeelde leefomgeving. Onze culturele bagage bepaalt hoe we ons de publieke ruimte eigen maken. De geschiedenis leert dat hoe meer aandacht daarbij uitgaat naar kwaliteit, hoe duurzamer de geproduceerde cultuurgoederen zijn en hoe sterker de waardering ervoor. Eenzelfde zorg en aandacht bij het produceren van nieuwe tekens voor de publieke ruimte is ook vandaag nodig. Overheden moeten in hun plannen voor het publiek domein zowel zorg dragen voor wat reeds bestaat, als ruimte bieden aan wat in de toekomst gecreëerd zal worden. Dit kan gaan om fysieke objecten, maar evengoed om tijdelijke, efemere en procesmatige interventies.

## **Openbaarheid in al zijn vormen**

Het begrip publieke ruimte dient zeer breed te worden opgevat. Het gaat over fysieke (straten, pleinen en gebouwen, open ruimte en natuurgebied) zowel als virtuele ruimtes, en over een brede waaier van functies die aan publieke ruimte worden toegekend: mobiliteit, landbouw, onderwijs, wonen, zorg, vrije tijd en cultuur. Daarbij dient men oog te hebben voor het feit dat de publieke ruimte in onze huidige samenleving onder druk staat: de relatie tussen private en publieke ruimte wordt steeds complexer.

## **Publieke ruimte bestaat niet maar ontstaat telkens opnieuw**

De publieke ruimte is geen statisch gegeven, ze ontstaat permanent door het gebruik ervan. Kunstenaars bevragen nieuwsgierig allerlei soorten plekken en contexten, laten een gedifferentieerd gebruik van de publieke ruimte zien, ontregelen haar. Net daarom is kunst betekenisvol in de publieke ruimte. Ze gaat relaties aan met de mens en zijn omgeving en kent vele manieren om zich ten opzichte van maatschappelijke kwesties te positioneren. Iedereen draagt een verantwoordelijkheid voor de publieke ruimte. Overheden zijn daarbij het publieke aanspreekpunt en de hoeders van het grotere geheel. Met de toenemende aandacht voor gedeelde plekken en gedeelde manieren van leven, groeit echter de betrokkenheid bij de gebruikers van de publieke ruimte. Tot die gebruikers behoren ook private partijen, waarmee overheden steeds vaker samenwerken.

Bijgevolg is het noodzakelijk de partners uit de private sector te betrekken bij de visievorming over de publieke ruimte en hen te sensibiliseren voor kunst in opdracht. Intervenieren in de publieke ruimte betekent daarom ook: zorg dragen voor complexe communicatieprocessen.

## **Kunst is geen instrument – Kunst is kunst**

Kunst dient niet om sociale, toeristische of urbanistische noden te lenigen. Kunst voegt betekenis toe, bevraagt, prikkelt de verbeelding, laat mensen anders naar hun omgeving kijken, maar lost zelden verwachtingen in. Wanneer kunst wordt ingezet als probleemoplosser, is de kans groot dat opdrachtgever en/of kunstenaar bedrogen uitkomen.

## **Verbindende visie rond kunst in/en de publieke ruimte**

Overheden zijn de hoeders van de grote schaal en de lange termijn. Zowel de lokale overheden als de Vlaamse overheid sturen of moedigen aan, faciliteren of investeren in de kwaliteit van de publieke ruimte. Daarbij is het belangrijk om op verschillende schaalniveaus (gemeente, stad, gebied, regio) een duidelijke visie te ontwikkelen op het openbaar domein en deze visie te verbinden met de rol van kunst. Dit zien we graag op elk beleidsniveau vertaald in een optimale erkenning van de waarde van kunst voor de leefomgeving via de kanalen en instrumenten die zich hiertoe lenen: publicaties, websites, beleidsnota's, visieteksten, opdrachtformuleringen, procedures en werkmethodes. Doel is te bewerkstelligen dat het streven naar artistieke kwaliteit van meet af aan in alle werkprocessen voor de openbare ruimte wordt geïncorporeerd en integraal onderdeel wordt van het beleid.

## Stimuleer bij opdrachtgevers het out of the box denken en multidisciplinair samenwerken rond maatschappelijke kwesties in het openbaar domein

### Stimulerende opdrachtcontexten

Naar aanleiding van de maatschappelijke transities die volop aan de gang zijn en de transitieprioriteiten die door de Vlaamse regering in haar toekomstvisie 'Visie 2050' geformuleerd werden rond economie, wonen, samenleven, werken, leren, mobiliteit en energie, staan de komende jaren zowel de Vlaamse overheid als de lokale overheden voor nieuwe uitdagingen die een impact zullen hebben op de planning, inrichting en vormgeving van het openbaar domein.

De verschillende bestuursniveaus in Vlaanderen zetten daarvoor in op een ontwikkelingsgerichte aanpak. Door hier ook artistiek experts en kunstenaars bij te betrekken, ontstaat het potentieel om anders te kijken naar de maatschappelijke kwesties die in een project aan bod komen en kunnen stimulerende opdrachtcontexten ontstaan. Het decreet op de integratie van kunstwerken in publiek toegankelijke gebouwen, het zogenaamde 'percentagedecreet', is een zinvol instrument gebleken, dat een positieve waardering van kunst in opdracht in de hand heeft gewerkt. Door aan te moedigen dat kunstenaars en experts ook betrokken worden bij de planning en inrichting van publieke ruimtes in ruimere zin, kan de Vlaamse overheid evenwel het maatschappelijk potentieel van kunst in opdracht versterken.

### Samenwerken aan planning, inrichting en vormgeving van de publieke ruimte

Door artistiek experts en kunstenaars samen met ruimtelijke planners, stedenbouwkundigen, architecten en landschapsarchitecten, maar ook sociologen, filosofen, economen, zorg- en hulpverleners... te laten reflecteren over de maatschappelijke kwesties van vandaag, ontstaan nieuwe benaderingen of krijgen diverse belanghebbenden en betrokkenen een ander begrip van de opdrachtsituatie. Naargelang van de context en de eigenheid van hun artistieke aanpak kunnen kunstenaars zich opstellen als verbinders van partijen rond een gedeeld project.

### Zuurstof voor de praktijkontwikkeling van de kunstenaar

Een open reflectie en multidisciplinair samenwerken kunnen ook de praktijk van de kunstenaar verrijken. Daarbij is de vaststelling dat steeds meer kunstenaars, uit alle mogelijke artistieke disciplines, de publieke ruimte als hun werkterrein beschouwen en verschillende rollen kunnen opnemen in alle fasen van het realisatieproces. Het gaat vaak over kunst die gebruikers en publiek betreft bij de processen van creatie en betekenisproductie en aldus innovatieve benaderingen van complexe samenlevingskwesties in de hand werkt.

### 3

## Zet in op het delen en uitwisselen van kennis over kunst in opdracht in de publieke ruimte via (inter)nationale en beleidsdomeinoverschrijdende samenwerkingen en het faciliteren van een kennisnetwerk

### **Kunst in opdracht in de publieke ruimte: geen kwestie van één beleidsdomein**

De relatie tussen kunst en de publieke ruimte raakt aan vele beleidsdomeinen: cultuur uiteraard, maar ook omgeving, binnenlands bestuur, mobiliteit en openbare werken, landbouw, wonen, werk, onderwijs, welzijn... Via de Kunstcel (departement Cultuur, Jeugd en Media) kan de Vlaamse overheid werk maken van cross-sectorale afstemming en het uitwerken van gezamenlijke strategische doelen, zowel op het Vlaamse niveau als bij de lokale overheden.

### **Stimuleren van kennisopbouw en kennisdeling**

Het verzamelen en uitwisselen van informatie over kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte is een wezenlijk onderdeel van een sterk kunstopdrachtenbeleid. Alle betrokkenen bij de realisatie van een kunstopdracht – opdrachtgevers, ontwerpers, artistieke experts, bemiddelaars, kunstenaars, gebruikers... – moeten zich op een actieve en dynamische manier – via een centraal (digitaal) platform en de deelname aan kennisdelingsmomenten – kunnen laten inspireren. De Kunstcel kan hier een belangrijke rol opnemen. Door ruimte te creëren voor reflectie en onderzoek kan de Vlaamse overheid bovendien bijdragen aan de professionalisering van de praktijk van kunst in opdracht in de publieke ruimte.

### **Het kennisnetwerk in Vlaanderen connecteren met internationale kennis en expertise**

Ook het verbinden van de betrokken actoren uit het eigen kennisnetwerk via het opzetten van internationale samenwerkingsverbanden en kennisuitwisseling in een netwerk van buitenlandse overheidsdiensten, kunstorganisaties en experts, is cruciaal. Vanuit dit netwerk kunnen ook mogelijkheden worden afgetast rond het opzetten van Europees vergelijkend onderzoek.



## Investeer in beleidsinstrumenten ter ondersteuning van een sterk professioneel kader voor kunst in opdracht in de publieke ruimte

De voorbije twee decennia heeft zich een voorbeeldstellende praktijk ontwikkeld van kunst in opdracht in de publieke ruimte. De vele realisaties van kunstopdrachten in de (semi)publieke ruimte, de gefragmenteerde maar reële waaiers aan ondersteuningsvormen, de grotere aandacht voor kwaliteit, de stijgende vraag naar artistieke bemiddeling en expertise, de nood aan een toetsingskader voor beleidsmakers op lokaal niveau, de groeiende vraag naar de inbreng van deskundigheid bij samenwerkingsverbanden en overlegstructuren en de groeiende interesse voor de publieke ruimte bij de kunstenaars zelf, zijn daar het bewijs van. Er dienen zich meer kunstorganisaties en kunstprofessionals aan die zich willen inzetten voor de kwaliteit van de publieke ruimte. Vanuit de ervaringen van de Pilotprojecten is het bijgevolg vanzelfsprekend de gelegde fundamenten te versterken en hierop verder te bouwen om kunst in opdracht in de publieke ruimte structureel te verankeren en verder te verdiepen.

### Consolideer de Kunstcel als hefboom voor professionalisering

De in 1998 opgerichte Kunstcel is de enige entiteit binnen de Vlaamse overheid die zich, weliswaar zonder juridische verankering van haar opdracht, de professionalisering en kwaliteitsbewaking van kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte tot taak heeft gesteld. Vanuit het Team Vlaams Bouwmeester, en sinds 2016 vanuit het Departement Cultuur, Jeugd en Media, bood en biedt de Kunstcel ondersteuning aan publieke opdrachtgevers en beleidsmakers op zowel Vlaams als lokaal niveau, bij de opzet en realisatie van kunstopdrachten. Deze ondersteuning neemt onder meer de vorm aan van beleidsadvies, onderzoek en evaluatie van bestaande regelgeving en praktijken, het coördineren van beleidsdomeinoverschrijdend en cross-sectoraal overleg en samenwerkingen, het stimuleren van opdrachtgevers en eerstelijnsadvies en -begeleiding bij het definiëren van opdrachten en (via de inzet van onafhankelijke artistiek adviseurs) de selectie van kunstenaars. De Kunstcel documenteert de projecten die ze ondersteunt, bundelt de bestaande expertise en bevordert door middel van publicaties, symposia en de organisatie van andere publieke evenementen de verspreiding en uitwisseling van kennis rond kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte. De stuurgroep is ervan overtuigd dat de Vlaamse overheid, wil ze werk maken van de hoger geformuleerde aanbevelingen, dient na te gaan welke rol en taken de Kunstcel in de toekomst binnen de Vlaamse overheid kan opnemen, en hoe ze in functie van haar nieuw gedefinieerde

missie kan worden versterkt met actoren uit het kennisnetwerk. Dit veronderstelt niet alleen de uitbouw, vanuit de huidige taken van de Kunstcel, van een centraal landelijk opererend aanspreekpunt dat inzet op het verbinden van alle spelers en hun expertise in een Vlaams netwerk rond kunst in opdracht en kunst in de publieke ruimte. Het gaat daarnaast ook om de optimalisering van bestaande en de ontwikkeling van nieuwe instrumenten ter bevordering van een kwaliteitsvol proces en het beschikbaar stellen van voldoende middelen.

### Exploreer de mogelijkheden van een projectenfonds

Om met kunst in opdracht te kunnen experimenteren en innoveren en multidisciplinair samen te werken is een professioneel kader nodig dat de Vlaamse en lokale overheden ruimte biedt om in te spelen op de artistieke en culturele actualiteit. Daarom is het raadzaam dat de Vlaamse overheid de mogelijkheden van een projectenfonds voor kunstopdrachten in de publieke ruimte verder exploreert. De Pilotprojecten hebben immers aangetoond dat het benaderen van potentiële opdrachtgevers met een incentive eerder dan met een verplichting, en het aanbieden van een professionele omkadering met expertise en kennis, het ontstaan van innovatieve en kwaliteitsvolle projecten in de hand werkt. Een projectenfonds waar vanuit het principe van cofinanciering zowel publieke als private opdrachtgevers, maar ook kunstenaars, organisaties en gebruikers van de publieke ruimte, al dan niet in een samenwerkingsverband, projectvoorstellen kunnen indienen en de projecten door experts kwalitatief beoordeeld en opgevolgd worden, kan de praktijk van kunst in opdracht naar een hoger niveau tillen, zodat er naast klassieke invullingen ook ruimte komt voor innovatieve en grensverleggende realisaties.

### Kunst in opdracht en cultuurbeleid

Willen publieke opdrachtgevers in de verschillende fasen van een traject van kunst in opdracht in de publieke ruimte een beroep kunnen doen op de expertise van kunstorganisaties, artistiek deskundigen en kunstenaars, dan dient de Vlaamse overheid te investeren in de verdere professionalisering van deze actoren. Op de agenda van het cultuurbeleid moet ook aandacht zijn voor de nieuwe verantwoordelijkheden die daar voor kunstenaars en kunstprofessionals bij horen en gezocht worden naar de juiste omkadering.

4

# Aanbevelingen voor de praktijk

Een kunstopdracht kent meestal een lange cyclus: van aanleiding en visievorming, over opdrachtformulering, artistieke selectie, bemiddeling, productie en realisatie tot het creëren van draagvlak en het behoud en beheer. Bij wijze van leidraad voor wie aan de slag wil gaan met de realisatie van kunstopdrachten in de publieke ruimte, geven we vanuit de ervaringen met de Pilotprojecten graag volgende aandachtspunten mee.

# 1

## Erken de complexiteit van (kunst in) de publieke ruimte

Bij kunstopdrachten zijn verschillende actoren betrokken: de (mogelijk veelkoppige) opdrachtgever(s), bemiddelaars en experts, de kunstenaar(s), de architect(en) en de gebruikers van de ruimte. Daarnaast raakt kunst in de publieke ruimte aan veel maatschappelijke domeinen. In alle fasen van een kunstopdracht is een goede communicatie dan ook bepalend voor de slaagkansen van een project. De betrokkenen spreken niet altijd dezelfde taal. Daarom is het belangrijk vertrouwd te raken met elkaars referentiekaders en misverstanden uit de weg te ruimen. Pas daarna kunnen verschillende verwachtingen helder gesteld en op elkaar afgestemd worden. Zo groeien ook **de mogelijkheden voor alle betrokken actoren om zich het kunstproject toe te eigenen.**

De samenwerking tussen verschillende spelers en beleidsdomeinen veronderstelt soms ook publiek-private samenwerkingen. De synergie tussen publieke diensten en private partijen maakt het opdrachtgeverschap complexer, maar biedt tegelijk een nieuwe waaier aan mogelijkheden door de betrokkenheid van een breder veld, nieuwe financieringsmodellen en nieuwe opdrachtsituaties voor kunstenaars. **Het proactief zoeken van opdracht-mogelijkheden binnen PPS-constructies** kan een nieuw terrein openen voor kunst in de publieke ruimte.

De publieke ruimte zelf is onderworpen aan bepaalde wetten en regels, wat voor bijkomende complexiteit zorgt. De voortdurend veranderende condities van de publieke ruimte vergen daarom steeds weer aangepaste tools. Ook de **erkenning van de eigenheid, mogelijkheden en beperkingen van de publieke ruimte** vormt een basis om op verder te bouwen. Een gedegen **kennis over de (juridische) condities** van de openbare ruimte, die zo helder mogelijk gedeeld wordt met alle betrokkenen, is hierbij onontbeerlijk.

Een kunstopdracht volgt ten slotte niet per definitie een lineair uitgezet pad. Obstakels op inhoudelijk of technisch vlak zijn niet noodzakelijk negatief; ze kunnen het proces van concept naar realisatie aanscherpen. Door **bewust tijd te maken voor een kritische benadering van de vraag van de opdrachtgever**, kan de maatschappelijke relevantie van het project worden aangescherpt.

# 2

## Maatwerk en verantwoordelijkheid als sleutels voor een geslaagde kunstopdracht

De publieke ruimte is geen leeg podium of lege tentoonstellingszaal. De context waarin kunst ingezet wordt is bepalend voor de keuze van de kunstenaar(s), de aanpak van de kunstenaar(s), het proces dat gelopen wordt en de uiteindelijke realisatie. **Een kunstopdracht betekent telkens maatwerk, op maat van de plek, op maat van de opdrachtgever, op maat van de 'gebruiker' van de plek.**

**Het opdrachtgeverschap is een gelaagd verhaal.**

De opdrachtgever is vaak een divers samengestelde groep die opereert op verschillende (beleids)niveaus, met diverse mandaten en mogelijk vanuit diverse perspectieven (bijv. publiek-privaat). De toe-eigening van een kunstopdracht vergt van zo'n meerkoppige opdrachtgever een **sterke betrokkenheid en engagement**. Een kunstopdracht staat of valt met de juiste mensen op de juiste plaats. Van bij de start is het belangrijk om een communicatietraject met de gebruikers van de publieke ruimte op te zetten en in samenhang met de artistieke keuzes na te gaan hoe publieksbemiddeling een maatschappelijk draagvlak kan helpen creëren.

Een actief bewustzijn van de opdracht om een kunstwerk dynamisch te houden en/of te onderhouden na het realisatietraject is zowel bij de opdrachtgever als het publiek noodzakelijk. Heldere afspraken en communicatie op maat rond de levenscyclus van een werk en de interactie met het publiek voorkomen 'ruis' in de toekomst. Een goede start van het publieke leven van een kunstwerk begint bij een actief beheer en **aandacht voor nazorg en 'collectievorming'**.

Het benodigde maatwerk en de lange cyclus van een project, maken het noodzakelijk om projecten helder en flexibel te plannen en voor **continuïteit in de opvolging en procesbewaking** te zorgen.

## Zet in op de potentie van kunst en kunstenaars in een opdrachtcontext op basis van een duidelijke motivatie

Het **grondig verkennen van de opdrachtsituatie** en -context en de ontwikkeling van een visie daarop kan tot verrassende resultaten leiden, waarbij de potentie van een plek of context ten volle benut wordt. **Van bij de start werken aan de visie op de rol die kunst kan spelen**, doorbreekt in verdere fasen mogelijk de klassieke patronen op vlak van proces, output (tijdelijk en/of permanent), 'gebruikers'-participatie enzovoort. Het loslaten van de inzet van kunst voor (city)marketing, sociale cohesie of het oplossen van maatschappelijke problemen leidt tot goed opdrachtgeverschap, waarbij de kunstenaars hun autonomie ten volle kunnen ontplooiën. Het **benoemen van het soort kwaliteit** dat men zoekt in het proces (kwaliteit van participatie, uitvoeringskwaliteit, conceptuele kwaliteit...) stelt daarenboven de verwachtingen op scherp. **Een duidelijke motivatie** van de opdrachtgever voor de kunstopdracht helpt de kunstenaar aan de slag te gaan vanuit de specifieke opdrachtsituatie.

Hierbij dient echter rekening gehouden met het feit dat de **ontwikkeling en het beheer van de publieke ruimte meer en meer een collectieve taak is geworden**. Naargelang van de opdrachtsituatie ontstaat een dynamisch proces tussen de opdrachtgever, de ontwerper, de kunstenaars, kunstprofessionals maar ook de gebruiker van de publieke ruimte, waarbij de rollen van de betrokken actoren soms vervagen en in mekaar overgaan. **Een breed maatschappelijk draagvlak voor kunst in de publieke ruimte stimuleren en sensibiliserende initiatieven ontwikkelen** zijn onontbeerlijk voor het creëren van wederzijdse voeling voor elkaars principes, rollen en opvattingen en bijgevolg de realisatie van kwaliteitsvolle kunstopdrachten.

## Schakel expertise in en bewaar de regie over het samenspel van diverse rollen

Door bij een kunstopdracht **externe experts voor visieontwikkeling, bemiddeling en kunstenaarsselectie** te betrekken, geeft een opdrachtgever blijk van ambitie en inzet voor de kwaliteit van de publieke ruimte.

De ontwikkeling van een kunstopdracht is een proces dat verscheidene competenties vereist: artistieke, technische, juridische of financiële expertise, ruimtelijk inzicht, kennis van projectmanagement en (participatieve) processen, sociale vaardigheden, geletterdheid, historische en maatschappelijke bagage, kennis van of ervaring met bestuursmechanismen... In de verschillende fasen van een traject komen deze competenties op het voorplan in de verschillende rollen die opgenomen worden door opdrachtgever, bemiddelaar, curator, expert, kunstenaar, theoreticus, ontwerper, architect.

Een opdrachtcontext is meestal een vat van mogelijkheden, waarbij zowel experts met een verschillende achtergrond (sociologisch, filosofisch, stedenbouwkundig, historisch, kunsthistorisch...) als kunstenaars de opdrachtgever kunnen bijstaan in het ontwikkelen van een visie die de weg helpt bereiden naar een kunstopdracht. Die visievorming vereist een analyse van de context, een verkenning van de opdrachtsituatie en duiding van de waaier aan mogelijkheden. Als de artistieke dimensie bij deze visieontwikkeling nog ontbreekt of scherper gesteld dient te worden, heeft de opdrachtgever veeleer een bemiddelaar nodig die via het formuleren van een opdracht de bakens uitzet voor het betrekken en selecteren van een kunstenaar in het proces. De kunstenaarsselectie is een onderdeel van de rol van bemiddelaar en steeds afhankelijk van de ambities en de visie op de opdracht. Het is daarbij belangrijk ruimte te laten voor onverwachte wendingen. Deze flexibiliteit brengt de artistieke potentie naar boven. **De erkenning en ondersteuning van de rol van de bemiddelaar/expert zijn essentieel** voor het opzetten van kwalitatieve projecten in de publieke ruimte.

**Duidelijke afspraken en flexibiliteit** in het opnemen van deze rollen zijn noodzakelijk. Een kunstopdracht vereist **een professionele aanpak waarbij de juiste competenties vanuit een heldere regie in verschillende fasen van het proces bij de betrokken actoren actief worden opgezocht en ingezet**.

## Conclusie

De vraag naar de rol van kunst op het vast menu van de inrichting van de publieke ruimte zetten en proactief omgaan met de mogelijkheid om kunst te betrekken van bij het begin van een traject kan verrassende resultaten opleveren. Kunstenaars zijn niet louter makers van 'beelden'. Hun creatieve perspectief kan een interessante opening bieden in het denk- en realisatieproces van stedelijke, gemeentelijke en regionale ontwikkelingsprojecten. Continu onderzoek en permanente reflectie door kunstenaars met diverse output hebben een sterk potentieel bij langdurige ontwikkelingsprojecten. Ze geven zuurstof aan deze projecten, zetten zaken op scherp, leggen de vinger op maatschappelijke kwesties die spelen in die specifieke context. Een alertheid voor stimulerende opdrachtcontexten om dat mogelijk te maken is een permanente oefening. Binnen een gemeenschap van opdrachtgevers kunnen deze aanleidingen voor kunstprojecten verder ontrafeld worden met experts, zodat uitdagende kansen voor kunstprojecten ontstaan. Een palet van stimulerende opdrachtcontexten biedt voor kunstenaars tevens een interessante wisselwerking met de eigen artistieke praktijk. Kunstenaars hebben immers meer en meer interesse en engagement voor de publieke ruimte. Opdrachtgevers en bemiddelaars hebben de sleutels in handen om deze belangstelling te valoriseren in interessante kunstopdrachten.

De stuurgroep pleit dus voor een duidelijke investering van de Vlaamse overheid in de uitbouw van een instrumentarium ter bevordering van een sterk professioneel kader. Daarbij is de erkenning van de waarde van kunst voor de leefomgeving door alle beleidsdomeinen en overheidsniveaus in Vlaanderen essentieel. Om professioneel te kunnen werken is het daarbij noodzakelijk om de bestaande Kunstcel uit te breiden en te versterken met een kennisnetwerk en hiervoor de nodige budgetten te voorzien.

Er blijven na de ervaring van deze eerste generatie Pilotprojecten een aantal discussiepunten en onduidelikheden bestaan. Het evaluatietraject van het ‘percentagedecreet’ heeft daarenboven uitgewezen dat Vlaanderen klaar is voor het uitbreiden van het toepassingsgebied voor kunst in opdracht tot de publieke ruimte. De impact en leerpunten van de eerste reeks Pilotprojecten zijn dan ook zeer nuttig voor het ontwikkelen van een nieuw pilotprojectentraject. Daarbij willen we meer in het bijzonder aandacht vragen voor volgende kwesties: het gevaar van instrumentalisering van kunst, de vraag van opdrachtgevers naar een duurzame output, de complexiteit en meerstemmigheid van de opdrachtcontext, het inzetten van kunst bij langetermijnprojecten en ten slotte het spanningsveld tussen publieke en private ruimte.

